

*Anseele tussen de arbeiders: een monument tot zijn ware
verhoudingen teruggebracht (foto Geert Bonne)*

DOSSIER

Biografen aller landen verenigt U !

Een dossier over biografische woordenboeken en de prosopografische benadering van de geschiedenis van de sociale bewegingen

Luc Peiren, Guy Vanschoenbeek,
wetenschappelijk medewerkers, AMSAB

Sinds enige tijd loopt in het AMSAB een project met als werktitel encyclopedie/databank van de socialistische arbeidersbeweging. In een eerste fase wordt het voorbereidend onderzoek gericht op de biografische "data" (feitelijke gegevens) rond militanten van de top tot de basis die een rol speelden in de socialistische en andere linkse en progressieve organisaties, zowel in de "oude" als nieuwe sociale bewegingen. Reeds eerder berichtten we in AMSAB-Tijdingen over een colloquium dat in Parijs werd gehouden in november 1993 over biografische woordenboeken betreffende de geschiedenis van de arbeidersbeweging⁽¹⁾. De referaten van dit colloquium zijn nu samengebracht in een handige brochure onder de welluidende noemer "L'Internationale des Dictionnaires"⁽²⁾. Het internationale "model" blijft uiteraard "Le Maître", het woordenboek van de militanten van de Franse arbeidersbeweging, waar over verder meer.

Maître-Neuville, même combat... même résultat ?

Medio 1995 werd in ons land het eerste deel van de "Dictionnaire biographique des militants du mouvement ouvrier en Belgique" gepubliceerd⁽³⁾. De wortels van dit project reiken tot in het jaar 1979 toen naar analogie met "Le Maître" het idee rees om ook in België de arbeidersmilitanten in "kaart" te brengen. Het project werd gecoördineerd door de Brusselse MOC-uitgeverij Editions Vie Ouvrière, die eerder de prestigieuze reeks "Histoire du mouvement ouvrier en Belgique" op de markt bracht. De leiding berustte bij Jean Neuville (Hubert Dewez), een man die al ruim veertig jaar publiceert over de geschiedenis van de arbeidersbeweging in ons land. Voor dit project werden allerlei vorsers die de geschiedenis van de arbeidersbeweging onderzoeken aangeschreven, en via een BTK-project twee eindredacteuren aangeworven. Dossiers werden aangelegd (deze collectie bevindt zich bij de uitgeverij Vie Ouvrière), een fichier opgesteld, en een richtinggevend "raster" van te verwerken data/gegevens uitgewerkt. Anders dan de "Maître" besloot men niet in chronologisch afgebakende periodes te werken, maar bij het publikatieschema alfabetisch te werk te gaan. Een deel A-D werd in eerste fase in het vooruitzicht gesteld, maar later werd dit verengd tot de militanten wiens namen begonnen met de letters A en B.

Dit deel is nu gepubliceerd. Op de publikatie volgde een kleine storm van protest van medewerkers aan het woordenboek, op initiatief van José Gotovitch en Anne Morelli. De initiatiefnemers zezen enkele belangrijke pijnpunten aan: de middelmatige uitgave (die compleet afwijkt van de druktechnisch prestigieuze uitgave van de hogervernoemde reeks "Histoire"); de afwezigheid van een methodologische inleiding; de luttel informatie die in heel wat notities werd geboden (bij wijze van voorbeeld: "Militant X., aanwezigheid op het congres van Y. te Z., in het

jaar Q., punt."); verder talrijke fouten van "eindredactie" (bijvoorbeeld: ene Sirène Blicck krijgt twee notities, die niet in elkaar werden gevoegd); het ontbreken van bibliografische en bronnenferenties bij heel wat notities. Op de kritiek volgde een wederwoord van initiatiefnemer Jean Neuville, die wel ruitelijk toegaf dat heel wat kritieken op zijn verantwoordelijkheid te schrijven waren maar... het euvel was geschied.

Een studiedag aan de ULB

Om één en ander uit te praten organiseerde Jean Puissant dan op 16 december 1995 in de ULB een studiedag, niet alleen om bij te sturen, maar ook om krachtlijnen voor volgende edities uit te zetten. Wij waren er aanwezig, en brengen er hier verslag van uit ⁽⁴⁾.

In zijn inleiding maakte Jean PUISSANT een algemene evaluatie van het eerste deel, waarbij hij vooral inging op de inhoudelijke kritieken, minder op de vormelijke. Zo wees hij op de onderverteenwoordiging van de component christendemocratische arbeidersbeweging in Vlaanderen, maar ook op deze van de liberale sociale beweging meer in het algemeen.

Bij wijze van "lokker" voor de participanten was Claude PELLETIER uit Frankrijk uitgenodigd, die een uiteenzetting gaf over de verwerking van de bestaande delen van de "Maitron" op CD-Rom. Bedoeling is dat meer dan 110.000 notities op dit nieuwe medium worden ingevoerd. Tegen maart 1996 zou deze klus moeten geklaard zijn, en kan de kant-en-klare CD-Rom het publiek ter beschikking worden gesteld. De voordelen van de toepassing van CD-Rom (ook vergeleken met de klassieke database, waar wij in eerste instantie voor ons project voor opteerden) zijn enorm: 1. de grote capaciteit van de te verwerken gegevens (records of "fiches"); 2. de mogelijkheid tot invoering van bestaande tekstbestanden (via scan-

ning, invoer van tekstbestanden die bestaan in één of ander tekstverwerkingsprogramma of databaseprogramma); 3. de optimalisatie van de zoekfuncties; 4. de mogelijkheid van statistische bewerking en het maken van sociografische doorsneden. Pelletier stelde meteen ook een toepassing op CDI voor, een **multimediale geschiedenis van de Franse spoorarbeidersmilitanten** (zeer actueel, gezien de sociale onrust in Frankrijk bij deze groep van militanten). Een bijkomend, maar niet te verwaarlozen voordeel van de CD-Rom toepassing is dat het toekennen van "velden" voor gegevensverwerking (veld naam, geboorte- en sterfdatum, onderwijs, beroep, functies, etc.) achteraf kan gebeuren, door middel van het geven van bakens ("des balises") aan de ingevoerde "data". Om hiervan slechts één, maar belangrijke, toepassing te geven bij wijze van voorbeeld: vrouwelijke militanten krijgen de "balise" voor en na de voornaam, wat toelaat de vrouwelijke militanten eruit te lichten. Het toekennen van "balises" is noodzakelijk om het probleem van de zogenaamde "ruis" in computertoepassingen van de zoekfunctie te vermijden. Een klein voorbeeld: met een algemene zoekfunctie gaat u wel alle vermeldingen "Gent" kunnen opvragen, maar niet welke militanten er in Gent geboren zijn of er actief waren ⁽⁵⁾. Een enthousiasmerend voorbeeld, daar waren de deelnemers aan de studiedag het over eens. Het commentaar van Jean Puissant was dat deze toepassing meteen ook deed nadenken over de manier van lezen en schrijven van notities voor een "klassiek" woordenboek.

José GOTOVITCH bracht een bericht over de **communistiche militanten**. De communistische militant is immers een "omgekeerde spiegel" van de andere: hij is een radicale, en in België ook marginale militant. Hij wees op de problematiek van de integratie van deze militant, niet alleen op het sociale (binnen zijn beroepsgroep) maar ook op het nationale vlak. Hij wees op "*l'ascension intellectuelle interne*" die militanten kenden die in de

communistic "wereld" werden opgenomen: zij kregen in de Partij een intellectuele vorming, zelfs al was die (stalinistisch) "geperverteerd". Meer nog: de partij (naar het woord van Annie Kriegel) was een "familie", en de factor "netwerk" van relaties verklaart mentaal-psychologisch ook de trouw aan die partijfamilie. Qua bronnen is de studie van de communistische arbeidersmilitant daarvan ruimer voorzien dan andere segmenten van de arbeidersbeweging. Gotovitch wees op de zogenaamde autobiografieën ("biechten") die de militanten ten behoeve van de partijleiding dienden op te stellen. Er is dus enorm veel materiaal, want "on ne ment pas au parti" ... Die collecties zijn nu opengesteld in België en Moskou (al relativeerde hij meteen het "nieuwe" dat de Russische collecties bieden). Het wetenschappelijk belangrijke aan de studie van de communisten is het inzicht dat het ons verschaft over het fenomeen van de politieke en sociale marginaliteit.

Hans MOORS, de Amsterdamse onderzoeker bracht een bericht over de **fourieristen en saint-simonisten** in de vroege Belgische arbeidersbeweging. Hij gaf ons een ruwe doorsnede van de groep waarin we, naast een 35% vrije beroepen, een opvallend sterke vertegenwoordiging van 40% militairen aantreffen (vooral in Brussel en Doornik, onder hen vele vrijmetselaars). Hij wees op hun "fundamentele ambiguïteit": hun groep vormde het cement tussen verschillende maatschappelijke groepen.

Anne MORELLI benaderde, aan de hand van het voorbeeld van de militanten die voortkwamen uit de Italiaanse migratie, het probleem van de **definitie van "Belgische" arbeidersbeweging**. In de discussie hierover wees Jean Puisant erop dat de titel van het woordenboek luidt "militanten van de arbeidersbeweging in België", niet "Belgische militanten", of ook niet "militanten van de Belgische arbeidersbeweging". Militanten van vreemde origine worden dus inderdaad opgenomen, hoewel men ook moet

vaststellen dat gemigreerde arbeidersmilitanten vaak in gesloten gemeenschappen leven waar nauwelijks Nederlands of Frans wordt gesproken, wat de integratie en participatie in de arbeidersbeweging in ons land vaak bemoeilijkt. Vandaar dat soms aparte "belangengroepen" ontstaan. José Gotovitch pleitte ervoor om "*les passants*" (zij die hier als vluchteling bijvoorbeeld slechts een tijd verbleven) niet te integreren in de te onderzoeken groep: hij pleitte voor het gebruik van de notie "die een invloed hebben uitgeoefend op de arbeidersbeweging in België" om uit deze groep "passanten" de belangrijkste notities te distilleren.

Sven STEFFENS, die aan de ULB een onderzoek verricht naar diverse artisanale beroeps categorieën in België⁽⁶⁾, handelde over "Vie de travail et vie de militant". Hij werkt in zijn onderzoek onder meer met de zeldzame herinneringsgeschriften die tot de bronnen voor de geschiedenis van onze arbeidersbeweging kunnen gerekend worden. Steffens wees op vele slordigheden (in het deel A-B van de Belgische Dictionnaire), vooral wat betreft de **professionele aanduidingen**: was een "schoenmaker" een zelfstandige arbeider of patroon, of loontrekkende in de klein- of grootnijverheid, dat soort vragen dus. Diverse interpellanten pareerden deze terechte methodologische vraagstelling met een verwijzing naar de onvolledigheid, de inherente tegenstrijdigheden en onduidelijkheid van het beschikbare bronnenmateriaal. Guy Vanschoenbeek wees er de referaathouder op dat bepaalde vermeldingen in de beschikbare bronnen, hoe inexact ze ook lijken te zijn, toch ook een supplementaire informatie bieden. Hij gaf het voorbeeld van ene Marinus Acar, socialistische militant te Gent die in zijn vrijdenkerstestament als beroep "katoenbewerker" opgaf, en bijvoorbeeld niet spinner of andere nauwkeuriger omschrijvingen. Die vermelding draagt sporen van de evolutie binnen de specifieke arbeiderscategorie en zijn vakbond waar in 1879 een bond van "Vereenigde Katoenbewerkers" tot stand kwam, die zich niet langer zoals zijn

Het Anselemonument wordt verplaatst, 1995 (foto Geert Bonne)

voorgangers in 1857 en 1876 exclusief tot de "aristocratie ouvrière" (Varlez) van de spinners richtte, maar de verschillende categorieën ka-toenarbeiders in een modern amalgaam wou opnemen.

Arianne **DIERICKX**, historica aan de ULB, behandelde de (Franstalige) militanten die school hadden gelopen aan de "Ecole Ouvrière supérieure" of (socialistische) **Arbeidershogeschool** te Ukkel in de periode 1921-1944. In haar verhandeling reconstrueerde ze de biografieën van 199 leerlingen, waarvan er 15 later parlementariër werden en 10 burgemeester. Na de Tweede Wereldoorlog zou de beweging echter niet langer haar kadern uit de Arbeidershogeschool rekruteren, maar elders in het universitaire en hoger onderwijsveld.

Emmanuel **GERARD**, die was aangekondigd om over de **Vlaamse militanten van de christendemocratische arbeidersbeweging** te spreken, wou vooral de problemen rond de uitgave van het

woordenboek ter sprake brengen. Hij stelde zich vragen bij de beperkte lengte van de "Vlaamse" notities, en vroeg een omschrijving van het begrip "militant" (moeten we hier ook de "paternalistische" beheerders van mutualiteiten onder verstaan, wat doen we met de proosten in de christelijke arbeidersbeweging?). Hij pleitte voor een geïntegreerde en gestructureerde samenwerking met KADOC (en andere soortgelijke instellingen als het AMSAB in Vlaanderen). In een antwoord wees Jean Puissant op de discussie die hij met Jean Neuville had over het opnemen van onder meer de clerici. Neuville ziet wel bijvoorbeeld de priester-arbeider als "militant", niet de proost als dusdanig. Eigenlijk krijgt men hier een variatie op de discussie aangekaart door Anne Morelli: we moeten ons richten op het begrip "wie invloed heeft uitgeoefend in en op de arbeidersbeweging". De discussie stelt zich - volgens ons - ook met betrekking tot de "organische intellectuelen" in de arbeidersbeweging, de onderwijzers en anderen die "invloed" hadden op bijvoorbeeld de vakbeweging, zonder daarom zelf echte vakbondsmili-

tanten te zijn. Naarmate de chronologische grenzen verschuiven in de geschiedenis van de arbeidersbeweging moet men ook aandacht gaan besteden aan de techno- en bureaucraten van de studiediensten en dergelijke, die onmiskenbaar een grote invloed uitoefenen, zonder daarom aan een strikte en enge definitie van "militant" te beantwoorden.

Luc PEIREN, coördinator in het AMSAB van het project **Databank/Encyclopedie van de Socialistische beweging**, presenteerde onze "biografische gegevensbank". Hij wees erop dat wij systematisch het werk van vroegere AMSAB-medewerker Willy Haagen (BTK-er voor de Dictionnaire) voortzetten. Hij belichtte de voorbereidende fase van aanleg van een reeks dossiers, gekoppeld aan een (nu nog) klassieke "fichier" of alfabetische lijst van namen (deze laatste zal in een eerstvolgende fase geïntegreerd worden in de rubriek "trefwoord" van ons bibliotheekprogramma VUBIS; in een verdere fase worden ook de geraserde "data" op scherm ter beschikking gesteld van de leeszaalgebruikers). De AMSAB-gegevensbank-in-opbouw bevat nu reeds meer dan 10.000 dossiervwijzingen op naam. De aanwezigen op de studiedag waren alleszins onder de indruk van het gepresteerde werk, niet in het minst omdat hier op een gestructureerde en continue basis qua opzet, mensen en middelen wordt voortgewerkt aan dit wetenschappelijk project.

De uiteenzetting van Luc Peiren was de rechtstreekse aanleiding voor **José Gotovitch en Rudi Van Doorslaer** om op 7 februari 1996 met ons een **werkvergadering in het AMSAB** te houden, waar ze kennis namen van het alhier gepresteerde werk, en op de hoogte werden gesteld van de brainstorming betreffende de weg die we willen volgen bij de informatisering van onze datafiches en dossiers. Elders in dit nummer van AMSAB-Tijdingen geeft Luc Peiren een praktisch voorbeeld van tot wat het verzamelen van biografische notities kan leiden, aan de hand van de biografie van Isidore Levêque (1868-1922).

Guy VANSCHOENBEEK, die samen met Marianne De Waegeneer, Noëlla Michiels (Centrum Louis Major) en Hubert Erauw, Luc Peiren assisteert in zijn gigantische opdracht, hield een uiteenzetting over "Les militants du Vooruit", op basis van het **repertorium van Gentse socialistische militanten vóór 1914** dat hij heeft aangelegd tijdens zijn doctoraal onderzoek. Die - meer dan 1.700 - "fiches" en dossiers worden toegevoegd aan de "collectie Peiren". Met verwijzing naar het pleidooi voor een prosopografische benadering van de geschiedenis van de arbeidersbeweging zoals het door Jan Dhondt en zijn leerlingen werd gelanceerd, behandelde hij voorts enkele wetenschappelijke doelstellingen van dergelijke benadering. Deze mag zeker niet in een neo-hagiografisch vaarwater van ophemeling van de "gewone militant" verzeilen (hoewel sommige resultaten van de zogenaamde "history from below" daartoe neigen), maar moet focussen op de belangrijke vragen naar het waarom - de motieven, de ambities - van het engagement van een militant in de beweging en vooral op de vraag "*qui, et pourquoi a-t-on le pouvoir dans le mouvement ouvrier*". We moeten de mechanismen van machtsverwerving in de arbeidersbeweging bestuderen, het ontstaan en de evolutie van fenomenen als de michelsiaanse "oligarchie", de bureaucratie, de technocratie. Dit kan het best via een prosopografische benadering, die niet zomaar feiten verzamelt om de feiten, of enkel om er met statistisch-sociografische modellen mee te "spelen".

Paul WYNANTS, professor aan de Facultés Notre-Dame de la Paix van Namen, behandelde de **christen-democratische militanten aan gezijde van de taalgrens**. Ook hij wees op onevenwichten in het gepubliceerde deel van de Dictionnaire waarin opvallend veel JOC-istes terug te vinden waren. Hij raakte ook het probleem aan van de institutionele en subregionale verspreiding van de archiefbronnen voor de studie van de Franstalige christelijke arbeidersbeweging.

Jean-Paul MAHOUX tenslotte, medewerker van professor Puissant aan de ULB, behandelde de "vergeten" liberaal geïnspireerde arbeidersbeweging aan de hand van het voorbeeld van de geschiedenis van de Brusselse Association Générale Ouvrière, die in de periode van de prehistorie van de arbeidersbeweging gedurende meer dan een kwarteeuw de zogenaamde Werkrechtseraden domineerde. Deze vereniging behoorde tot de pioniers van de BWP, maar verliet in 1887 de sociaal-democratie om zich verder "onafhankelijk" bezig te houden met mutualisme en volksapotheken, terwijl ze politiek aansloten bij de progressief liberale stroming. Toen in 1900 de liberale partij herenigd werd en het schisma met de progressieve liberalen ongedaan werd gemaakt, bleef de Association echter buiten de nieuwe liberale partij.

In zijn conclusies wees Jean PUISSANT nog eens op een aantal onevenwichten in het gepubliceerde werk: zo vindt men een oververtegenwoordiging van politieke militanten en een onderkoelde aanwezigheid van "sociale" militanten (syndicalisten, mutualisten, coöperateurs). Voorts behandelde hij de problemen en discussies die over de "Dictionnaire" waren gerezen, ook in de spreekwoordelijke "wandelingen" en bij het verorberen van een (karige) lunch. Hij pleitte voor de oprichting van "un collectif" waarbij het AMSAB, het KADOC, CARHOP en andere structureel zouden worden betrokken, en voor een al even gestructureerd "relais" met de politieke en sociale organisaties die in het project worden onderzocht. Dit "collectief" zou dan ook het "comité de rédaction" moeten herscheppen, met actieve medewerkers en geen louter nominale wetenschappelijke raad van professoren die in het "veld" weinig praktisch werk verrichten. De onderhandelingen met de uitgever - in casu de Editions Vie Ouvrière - zouden dan ook namens dit collectief worden verricht...

Modelwoordenboeken in binnen- en buitenland

Toekomstmuziek of pleisters op een houten been? Wij van onze kant wachten in elk geval op verdere concrete initiatieven die ons uit dit sukkelstraatje kunnen helpen, en wij staan klaar met de basismaterialen voor een substantiële bijdrage aan het project.

Een vertrekpunt kan alleszins het verwijzen zijn naar andere voorbeelden in binnen- en buitenland die "model" kunnen staan. Is het biografisch woordenboek van de militanten van de arbeidersbeweging in België een eerder schraal uitgevallen eerste resultaat geworden, dan moeten we inderdaad vaststellen dat dit aan de andere zijde van de grens der sociale relaties niet het geval is. Begin dit jaar werd een prestigieuze "Dictionnaire des Patrons" gepubliceerd⁽⁷⁾, dat een gedegen wetenschappelijk naslagwerk is bij de studie van de patronale wereld. Afgezien van de mooie druktechnische presentatie, bevat het werk notities over de belangrijkste Belgische patroons, samengebracht in één deel met namen die beginnen met de letters A tot Z. Bedoeling is allicht dat in de toekomst bijkomende delen worden gepubliceerd, met een cumulatieve index van namen, zoals ook het Nationaal Biografisch Woordenboek te werk gaat. In de inleiding tot deze publikatie worden wél de methodologische keuzes en criteria geëxpliciteerd, terwijl het werk uitgebreide indices bevat met onder meer ook verwijzing naar bedrijven, en aldus een kader biedt voor de studie van de bedrijfs geschiedenis "an sich". Voor het eerste deel leverde AMSAB-medewerker Bart De Wilde meer dan twintig notities, vooral over de beroemde geslachten van katoen- en andere textielbaronnen in het Gentse, de Casiers, de Lousbergs, de de Hemptinnes en anderen. Het is een spin-off van zijn onderzoek naar de sociale relaties in de Belgische textielnijverheid. Dit onderzoek luidt een fundamenteel nieuwe richting in in het onderzoek naar onder meer de arbeidersbeweg-

Anseele geretoucheerd (foto Geert Bonne)

ing, precies omdat het de "industrial relations" in het onderzoek betreft, en dus een antwoord biedt op de verwaarloosde vraagstelling naar de concrete krachtsverhoudingen en het concrete kader en milieu waarbinnen de sociale evolutie en de sociale emancipatie verliepen. Hij bouwt hierbij voort op onder meer het doctoraal onderzoek van Herman Balthazar. Maar meteen zien we ook welke evolutie het onderzoek sindsdien heeft ondergaan. Bart De Wilde geeft korte biografische notities, maar, zoals Goethe reeds wist, *"in die Beschränkenheit zeigt sich erst der Meister"*. De "Dictionnaire" is ook voor ons "socialisten" een nuttig naslagwerk aangezien ook socialistische (en andere zuilgebonden) patronen erin werden opgenomen: zo vermelden we Anseele (notitie van Guy Van Themsche), Louis Bertrand (Jean Puissant), Théophile Massart (Jean Puissant), het "geslacht" Lemaire (eveneens Jean Puissant),

Maurits Naessens (Valérie Montens) en anderen. Ook iemand als Ernest Solvay (Jean-Jacques Heirwegh) heeft in de zijlijn van de socialistische beweging een belangrijke rol gespeeld. Een interessant technisch pluspunt is dat het gedeelte "bronnenapparaat" bij de notities qua lay-out letterlijk "oplicht" uit het geheel.

In de aanloop tot de studiedag aan de ULB gingen we ook naar de persvoorstelling van Deel 6 van het **"Biografisch Woordenboek van het socialisme en de arbeidersbeweging in Nederland"**, in het Binnenhof van Den Haag, op 14 december 1995. Daar werden we in de mooie Noen-zaal van het Eerste Kamer-gebouw ontvangen door J.Th.J. van den Berg, fractievoorzitter van de PVDA in de Eerste Kamer (het equivalent van onze Senaat). De keuze van plaats en spreker was niet toevallig: deel 6 van het Nederlands woordenboek besteedt immers veel aandacht aan figuren uit de arbeidersbeweging die via de Provinciale Staten terecht gekomen zijn in de eerder sluimerende vergaderruimte van de Eerste Kamer, en door van den Berg omschreven worden als *"dinosaurussen"*. In een bijwijlen geestige speech wees van den Berg op de contradictie die deze Eerste Kamerleden ervoeren tussen hun werk in de kleine christelijke en socialistische organisaties waar ze *"vaak een grote mond opzetten"* en hun fin-de-carrière als senatoren in de Hoge Kamer, waar ze blijkbaar weinig meer deden als slaapwekkende discours aanhoren. Mevrouw E. Blom belichtte bij wijze van voorbeeld de biografie van haar grootvader Nico van Suchtelen, **de bezieler van de bekende Wereldbibliotheek**. Zij beklemtoonde de strenge criteria van het Nederlandse woordenboek wat betreft vorm, beknoptheid en selectie van de biografieën, waardoor men heel wat gegevens in een "ouderwets corset" moest persen. Het eerste exemplaar van dit misschien niet toevallig "paars" gekleurde deel 6 werd vervolgens overhandigd aan mevrouw S. Noormanden Uyl, lid van de PVDA-fractie van de Tweede Kamer. Een gezellige Hollandse borrel sloot de

presentatie af, waarbij we al even gezellig-Hollands wat konden keuvelen met mensen van het IISG en van het Woordenboek.

De Nederlandse woordenboeken werken ook met delen A-Z zoals hogervermelde Dictionnaire des Patrons. Bovendien betreft het hier vrij uitgebreide biografische "notities". In deel 6 werden een tachtigtal namen opgenomen, waaronder Berlage (de architect van het vakbondsgebouw van de ANDB in Amsterdam dat we enige tijd geleden met het AMSAB-personeel bezochten), Richard Roland Holst, de priester Johan Van Vorst (die ook in Gent voor de Eerste Wereldoorlog voordrachten kwam houden), Adama van Scheltema, om slechts enkele "smaakgevende" namen te vermelden. Opvallend is ook dat in deel 6 eindelijk een notitie van de aartsvader van de Nederlandse socialistische beweging, **Ferdinand Domela Nieuwenhuis**, is opgenomen (van de hand van Ger Harmsen). Het register bevat niet alleen kruisverwijzingen op persoonsnamen, maar ook op instanties, periodieken en plaatsnamen. De notities bevatten een feitelijk gedeelte en een bronnenapparaat. De eigenlijke notitie behelst een "kop" met de krachtlijnen van het leven van de besproken figuur, gevolgd door een uitgeschreven verhaal. Het apparaat wordt door drie onderdelen gevormd: archief, publikaties en literatuur. Een pluspunt, zoals ook in de Belgische Dictionnaire des Patrons is de **opname van illustraties**, een grote leemte in de "Neuville", zoals we intern de Dictionnaire des Militants du mouvement ouvrier belge aanduiden. Zeker in een biografische notitie wil je een concrete "beeld"opname van de persoon in kwestie zien... Ook voor ons in Vlaanderen is dit woordenboek een onmisbaar naslagwerk: denken we maar aan de verwijzingen naar figuren bij ons te lande. **Anseele** en **De Paepe**, om maar iemand te noemen, duiken op in de notitie over Domela Nieuwenhuis. De reeks woordenboeken is consulteerbaar in het AMSAB⁽⁸⁾.

De prosopografie: een andere benadering van de geschiedenis van de sociale bewegingen

Bij wijze van besluit willen we nog even terugkomen op de fundamentele optie van de prosopografische benadering van de arbeidersbeweging waarvoor al deze woordenboeken en databanken-in-opbouw de essentiële bouwstenen leveren. **Prosopografie** - afgeleid van het Grieks "proso-pon" (dramatiseren) en "graphein" (schrijven) - betekent de "*schildering van uiterlijk voorkomen, de levensomstandigheden en karakter met name van personen uit een begrensde historische periode*" (van Dale). In België kan verwezen worden naar de studie van Guy Vanschoenbeek over de eerste generaties Gentse socialistische militanten - door Jean Puissant in "L'Internationale des dictionnaires" omschreven als "*la plus systématique*" in zijn genre⁽⁹⁾ - en naar het werk van José Gotovitch met betrekking tot de communistische weerstandsgeneratie. Het eerder in AMSAB-Tijdingen besproken werk van Jan Moulaert levert dan weer - steeds volgens Jean Puissant - de basis voor een groot aantal notities van de "*revolutionairen in niet-revolutionaire situaties*" die de anarchisten waren. We willen van onze kant zeker nog verwijzen naar het oudere maar niet verouderde werk van Daisy Eveline De Vreese over de militanten van de Eerste Internationale (zij was de eerste leerling in de "school" die Jan Dhondt leidde, vertrekkend met zijn biografie over de Internationalist Karel De Boos), en ook naar de belangwekkende studie van Rudi Van Doorslaer over de "joodse revolutionairen in België in het Interbellum" die ondertussen is verschenen. Deze laatste auteur publiceerde onlangs in de reeks Cahiers-Bijdragen van het Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog (nummer 17, 1995) een deelstudie: "Tussen wereldrevolutie en joodse identiteit. Joden uit België in de Spaanse burgeroorlog". In de inleiding tot deze studie breekt hij andermaal een lans voor de "**collectieve biografie**", de prosopografie, waarin "*vele*

wegen van de hedendaagse geschiedschrijving elkaar kruisen". De auteur pleit voor een integratie van benaderingen van de beschrijvende individueel biografische studie en het meer kwantitatief gerichte collectief-statistische onderzoek. Zelf geeft hij een uitstekend model van dit geïntegreerde onderzoek, in een artikel dat is opgefleurd met talrijke sociografische doorsneden. Waar Guy Vanschoenbeek hoger pleitte voor "het graven naar macht (in de arbeidersbeweging), focust Van Doorslaer de approach van de "history from below", "om meer inzicht te krijgen in (mentaliteit en cultuur van) anonieme groepen". Met zijn these dat de prosopografische methode zich nadrukkelijk afzet tegen de "postmoderne" invloed op de geschiedschrijving kunnen we slechts ge-

deeltelijk akkoord gaan: afgezien van het wat modieuze gebruik van de term "postmodernisme", moeten we met de auteur zelf vaststellen dat de prosopografie haar wortels heeft in de negentiende eeuw, en eigenlijk een benadering van de Bollandisten tot vandaag "of all seasons" is. Noteren we tenslotte dat Rudi Van Doorslaer een **workshop over de prosopografie** zal leiden op de "Dag van de Nieuwste Geschiedenis" (Louvain-la-Neuve, 27 april 1996) waar ook aandacht wordt besteed aan "Les nouveaux instruments biographiques".

Biografen van de arbeidersbeweging zijn er ten allen kante: het komt er nu op aan ze te verenigen rond een praktisch en werkzaam project.

- (1) Zie bericht in AMSAB-Tijdingen, nummer 23, lente 1994, pp. 14-15: Internationaal colloquium over de biografische woordenboeken van de arbeidersbeweging in Frankrijk en daarbuiten (Luc Peiren, Guy Vanschoenbeek)
- (2) Matériaux pour l'histoire de notre temps. L'Internationale des dictionnaires. Gepubliceerd als themanummer van "Bibliothèque de documentation internationale contemporaine", janvier-juin 1994, nummer 34. Het themanummer bevat bijdragen over Italië, Spanje, Polen, Duitsland, de Komintern, de stalinistische zuiveringen, de Algerijnse oorlog, Quebec, Latijns-Amerika, België, Luxemburg, Zwitserland en de Frans-Amerikaanse militanten van de arbeidersbeweging. De bijdrage over België werd geschreven door Prof. Dr. Jean Puissant (ULB) die ook het project Dictionnaire des militants du mouvement ouvrier belge wetenschappelijk coördineert en zijn medewerker Jean-Paul Mahoux. Zie: Jean Puissant en Jean-Paul Mahoux, De la représentation biographique du mouvement ouvrier en Belgique. In: Matériaux (...), pp. 39-45.
- (3) Dictionnaire biographique des militants du mouvement ouvrier en Belgique. Tome 1, A-B. Bruxelles, Editions Vie Ouvrière, 1995.
- (4) Een voorbereidend dossier van deze studiedag is ter inzage in het AMSAB. "Le dictionnaire du mouvement ouvrier en Belgique", ULB, 1995. Hierin werd onder meer de niet-gepubliceerde inleiding -!- van Jean Puissant voor de "Dictionnaire" opgenomen, naast de oudere richtlijnen voor het project, verder een analytische tabel die de geografische, politieke en professionele verdeling geeft van de militanten die in het eerste volume een notitie kregen.
- (5) We verwijzen hiervoor naar de "Lettre d'information n° 8" van 15 oktober 1995 die door de mensen van "Le Maître" wordt uitgegeven: "Lettre d'information de l'équipe préparant la constitution d'une base de données biographiques sur la période 1789-1871". Deze nieuwsbrief werd opgenomen in het hogervermelde dossier voor de studiedag aan de ULB.
- (6) We verwijzen onder meer naar de gepubliceerde studies van Sven STEFFENS. La "Belgique industrielle" au XIXe siècle ou la grande industrie comme symbole de modernité et de progrès (In: Les grands mythes de l'histoire de Belgique, de Flandre et de Wallonie, Bruxelles, Editions Vie Ouvrière, 1995, pp. 149-162). Idem., Schneiderei, Konfektion, Heimarbeit. Aspekte des Zerfalls und der Umstrukturierung eines städtischen Handwerks in Belgien (19. bis frühes 20. Jahrhundert (In: Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis, november 1994, pp. 428-460). Idem., Les tailleurs bruxellois au 19e siècle. D'un artisanat traditionnel à l'industrie de la confection. (In: Les cahiers de la Fonderie, décembre 1993, pp. 20-25). Idem., La vie d'un maçon au 19e siècle "Rik de Metselaer" (1852), (In: Cahiers de la Fonderie, décembre 1995, pp. 12-18). Idem., Le journalisme comme source de l'histoire sociale. Les garçons de café vers 1890, vus par Franz Mahutte. (In: Cahiers de la Fonderie, nummer 18, 1995, pp. 26-32). Idem., Fripiers et chiffonniers au 19e siècle (In: Cahiers de la Fonderie, décembre 1994, pp. 18-23).
- (7) Dictionnaire des patrons en Belgique. Les hommes, les entreprises, les réseaux. Onder eindredactie van Ginette Kurgan-van Hentenrijk, Serge Jaumain en Valérie Montens. Bruxelles, De Boeck & Larcier, 1996. 727 pp. Geïllustreerd. Met een register op persoonsnamen en bedrijven.
- (8) Biografisch Woordenboek van het socialisme en de arbeidersbeweging in Nederland. Deel 6. Amsterdam, Stichting Beheer IISG, 1995. 284 pagina's, geïllustreerd, bevat een register.
- (9) In de oorspronkelijke, integrale en ongepubliceerde versie van de doctoraalscriptie van Guy Vanschoenbeek - vrij te consulteren en zelfs te kopiëren in de leeszaal van het AMSAB - wordt de problematiek van de prosopografische methodologie, toegepast op de concrete Gentse casus, verder uitgewerkt.